

PHÁT TRIỂN KỸ NĂNG GIAO TIẾP CHO TRẺ RỐI LOẠN PHỔ TỰ KỶ 4-5 TUỔI Ở TRƯỜNG MẦM NON HOÀ NHẬP

Nguyễn Thị Huyền, Nguyễn Thị Thu Trà

Trường Đại học Thủ đô Hà Nội

Tóm tắt: Tự kỷ là một loại khuyết tật do rối loạn của hệ thần kinh gây ảnh hưởng đến hoạt động não bộ. Khó khăn lớn nhất của trẻ trong cuộc sống hằng ngày là giao tiếp, tương tác kém, chậm chễ trong ngôn ngữ nói, có hành vi lặp khuôn, định hình. Trong đó giao tiếp đóng vai trò quan trọng không thể thiếu và là điều kiện tồn tại của mỗi cá nhân và của xã hội loài người. Vì vậy việc nghiên cứu biện pháp phát triển KNGT cho trẻ RLPTK 4-5 tuổi trong môi trường hoà nhập là một vấn đề quan trọng cần được quan tâm. Bài viết đề cập đến những vấn đề cơ bản về kỹ năng giao tiếp của trẻ rối loạn phổ tự kỷ lứa tuổi mầm non về khái niệm rối loạn phổ tự kỷ; khái niệm kỹ năng giao tiếp và đề cập đến vai trò của kỹ năng giao tiếp với sự phát triển của trẻ rối loạn phổ tự kỷ lứa tuổi mầm non. Từ đó, phân tích thực trạng biện pháp phát triển kỹ năng giao tiếp cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4 - 5 tuổi. Trên cơ sở thực trạng, bài viết đề xuất biện pháp phát triển kỹ năng giao tiếp cho trẻ RLPTK lứa tuổi mầm non

Từ khóa: biện pháp, giáo dục hòa nhập, giao tiếp, kỹ năng giao tiếp, trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5.

Nhận bài ngày 15.04.2024; gửi phản biện, chỉnh sửa và duyệt đăng ngày 30.7.2024

Liên hệ tác giả: Nguyễn Thị Huyền ; Email: nthuyen2@daihocthudo.edu.vn

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Giao tiếp giúp con người có thể chia sẻ những suy nghĩ, tình cảm, cảm xúc; là cách để duy trì và phát triển mối quan hệ với người khác. Nếu không có sự giao tiếp giữa con người với nhau không có mối liên hệ, không có sự trao đổi thông tin qua lại về những kinh nghiệm trong cuộc sống thì con người không thể phát triển được [1].

Hiện nay, tự kỷ được coi là căn bệnh của thời đại, số lượng trẻ tự kỉ tăng lên nhanh chóng ở tất cả các quốc gia trên thế giới [4]. Trong lĩnh vực chăm sóc và giáo dục trẻ trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4 - 5 tuổi ở mỗi giai đoạn lứa tuổi đều có những nét đặc trưng. Giai đoạn từ 4 - 5 tuổi là mốc quan trọng để phát triển kỹ năng giao tiếp (KNGT) cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4 - 5 tuổi. Đây là thời điểm quan trọng để nhà giáo dục đưa ra những biện pháp tác động nhằm hình thành và phát triển KNGT cho trẻ, giúp trẻ khắc phục và sửa chữa những khiếm khuyết về giao tiếp để hòa nhập cộng đồng.

Giáo dục hòa nhập cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ đã được triển khai tại Việt Nam, tuy nhiên giáo viên mầm non còn thiếu kiến thức và KNGT, tổ chức hoạt động giáo dục cho trẻ [3]. Nguồn tài liệu tham khảo về vấn đề giao tiếp với trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4 - 5 tuổi cũng rất hạn chế. Điều này đã ảnh hưởng ít nhiều đến kết quả giáo dục trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4 - 5 tuổi [6]. Do vậy, trong phạm vi bài viết sẽ đi sâu nghiên cứu lý luận, thực trạng và đề xuất biện pháp phát triển các KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4 - 5 tuổi trong môi trường giáo dục hòa nhập (GDHN), góp phần giải quyết những vấn đề bất cập đang đặt ra trong quá trình giáo dục trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4 - 5 tuổi hiện nay, nâng cao hiệu quả chăm sóc giáo dục trẻ và đóng góp cho sự phát triển của khoa học Giáo dục đặc biệt ở Việt Nam

2. NỘI DUNG

2.1. Những vấn đề cơ bản về kỹ năng giao tiếp của trẻ rối loạn phổ tự kỷ lứa tuổi mầm non

2.1.1. Một số khái niệm cơ bản

2.1.1.1. Khái niệm rối loạn phổ tự kỷ

Quan niệm về rối loạn tự kỷ gọi là “hội chứng tự kỷ cổ điển” hay “Tự kỷ” (Kanner), Rối loạn tự kỷ (Autistic Disorder - AD) được xếp vào nhóm các Rối loạn phổ tự kỷ (Autistic Spectrum Disorders - ASD). Rối loạn phổ tự kỷ bao gồm: Rối loạn tự kỷ, Rối loạn Asperger, Rối loạn Semantic Pragmatic, Hội chứng Rett, Rối loạn bất hòa nhập tuổi ấu thơ,...[5].

Theo Hiệp hội tự kỷ của Hoa Kỳ - Autism Society of America (2005), tự kỷ được hiểu là một rối loạn phát triển có ảnh hưởng trầm trọng trong suốt cuộc đời của một cá nhân. Tự kỷ là loại khuyết tật tự kỷ thường được xuất hiện trong ba năm đầu cuộc đời của trẻ [6].

Trong bài viết, tác giả sử dụng khái niệm sau: *rối loạn phổ tự kỷ là một dạng khuyết tật xuất hiện trước 3 tuổi, với những biểu hiện: khả năng ngôn ngữ nói hạn chế, khả năng tư duy trừu tượng kém, có hành vi lặp khuôn định hình, thường lặp đi lặp lại thói quen hàng ngày, khó khăn trong tương tác xã hội.*

2.1.1.2. Khái niệm kỹ năng giao tiếp

KNGT là hệ thống những thao tác, cử chỉ, điệu bộ, hành vi kể cả hành vi ngôn ngữ được chủ thể giao tiếp phối hợp hài hòa, hợp lý nhằm đảm bảo kết quả cao trong hoạt động giao tiếp, với sự tiêu hao năng lượng tinh thần và cơ bắp ít nhất, trong những điều kiện thay đổi. Đi sâu hơn vào việc phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ, tác giả Vũ Thị Bích Hạnh trong công trình nghiên cứu của mình cho rằng phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ bao gồm các kỹ năng: quan sát, lắng nghe, bắt chước, luân phiên, chơi, nghe hiểu ngôn ngữ, sử dụng ngôn ngữ. Đây là những kỹ năng tiền đề quan trọng nhằm giúp trẻ phát triển khả năng giao tiếp [2].

Trong nghiên cứu đề tài này tác giả hiểu và lựa chọn khái niệm KNGT là *quá trình sử dụng hợp lý các yếu tố ngôn ngữ và phi ngôn ngữ, biết cách điều chỉnh quá trình giao tiếp nhằm đạt được mục đích giao tiếp.*

2.1.2. Vai trò của kỹ năng giao tiếp với sự phát triển của trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4 – 5 tuổi ở trường mầm non hòa nhập

Giao tiếp được xem như một kỹ năng nền tảng góp phần vào sự hình thành nhân cách của mỗi cá nhân. Với trẻ rối loạn phổ tự kỷ, phát triển của trẻ lứa tuổi mầm non cho trẻ khi trẻ học hòa nhập tạo cho trẻ có cơ hội tham gia vào các mối quan hệ xã hội, cụ thể là trẻ sẽ giao tiếp tốt hơn với những người thân, với các người dạy dỗ, với bạn bè. Ngoài ra, phát

triển của trẻ rối loạn phổ tự kỷ giúp trẻ phát triển nhân cách. Thông qua giao tiếp trẻ tiếp thu, lĩnh hội các chuẩn mực đạo đức và hình thành những hành vi tốt.

Các KNGT giúp trẻ lĩnh hội những kỹ năng xã hội khác trong các giai đoạn phát triển tiếp theo của trẻ. Đặc biệt giai đoạn trẻ học ở trường mầm non cần giúp trẻ rèn luyện những kỹ năng chú ý, lắng nghe, luân phiên, sử dụng ngôn ngữ phù hợp với hoàn cảnh. Các kỹ năng này giúp trẻ hình thành sự tự tin vào bản thân cũng như xây dựng được mối quan hệ với mọi người xung quanh. Phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ giúp những người giáo dục trẻ có cơ hội hiểu những nhu cầu tâm lý, những khó khăn, hạn chế trong lĩnh vực giao tiếp của trẻ. Từ đó, sự trao đổi, xây dựng chương trình giáo dục giữa những người giáo dục trẻ như nhà trường và gia đình góp phần quan trọng vào quá trình hỗ trợ trẻ.

2.2. Thực trạng biện pháp phát triển kỹ năng giao tiếp cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4 – 5 tuổi ở trường mầm non hòa nhập

Nhằm tìm hiểu về biện pháp phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4 – 5 tuổi, tác giả tiến hành khảo sát ở 03 trường mầm non huyện Thạch Thất, thành phố Hà Nội: 1) Trường MN Thạch Hòa, 2) Trường MN Phùng Xá, 3) Trường MN Đại Đồng.

Số lượng khảo sát: 45 GV, mỗi trường 15 người.

Phương pháp: thực hiện bằng phương pháp sử dụng phiếu điều tra, trao đổi, đàm thoại với GV và quan sát hoạt động của GV tổ chức hằng ngày.

Bảng 1: Thực trạng biện pháp phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi ở trường mầm non hòa nhập

TT	Biện pháp	Mức độ thực hiện								\bar{X}	Thứ bậc
		Yếu		Trung bình		Khá		Tốt			
		SL	%	SL	%	SL	%	SL	%		
1	Tìm hiểu thông tin về trẻ, đánh giá khả năng giao tiếp của trẻ	7	15.6	15	33.3	8	17.8	15	33.3	2.69	2
2	Xây dựng kế hoạch phát triển KNGT	20	44.4	10	22.2	5	11.1	10	22.2	2.11	9
3	Tổ chức cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ chơi theo các góc chơi	15	33.3	13	28.9	13	28.9	4	8.9	2.13	7
4	Khuyến khích, động viên trẻ rối loạn phổ tự kỷ sử dụng ngôn ngữ nói	8	17.8	11	24.4	11	24.4	15	33.3	2.73	1

5	Tạo ra các tình huống có vấn đề hằng ngày nhằm kích thích trẻ giao tiếp	17	37.8	15	33.3	5	11.1	8	17.8	2.09	10
6	Thiết lập mối quan hệ gần gũi, thân mật giữa GV và các trẻ khác với trẻ rối loạn phổ tự kỷ	17	37.8	15	33.3	3	6.7	10	22.2	2.13	7
7	Xây dựng vòng tay bạn bè khuyến khích trẻ giao tiếp	10	22.2	19	42.2	10	22.2	6	13.3	2.27	5
8	Giao nhiệm vụ cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ trong từng hoạt động hằng ngày:	19	42.2	10	22.2	6	13.3	10	22.2	2.16	6
9	Tạo cơ hội cho trẻ giao lưu, tiếp xúc với cộng đồng để trẻ tự tin trong giao tiếp	14	31.1	5	11.1	15	33.3	11	24.4	2.51	3
10	Luyện giao tiếp cho trẻ thông qua tranh ảnh	10	22.2	16	35.6	10	22.2	9	20.0	2.40	4

Bảng khảo sát cho thấy, với biện pháp phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi, được cha mẹ học sinh đánh giá đạt mức độ *trung bình, khá*. Biện pháp thực hiện đạt hiệu quả tối ưu nhất là “*Khuyến khích, động viên trẻ rối loạn phổ tự kỷ sử dụng ngôn ngữ nói*” với ĐTB=2.73.

Sau đó thực hiện biện pháp “*Tìm hiểu thông tin về trẻ, đánh giá khả năng giao tiếp của trẻ*” với ĐTB=2.69. Quan trao đổi với ý kiến của GV nói rằng khi được Ban giám hiệu phân công phụ trách trẻ rối loạn phổ tự kỷ, GV tìm hiểu thông tin về gia đình trẻ xem hoàn cảnh của gia đình ra sao? nguyên nhân vì sao trẻ bị Tự kỷ? Ai là người thường xuyên chăm sóc trẻ? Phụ huynh đưa cho kết quả đánh giá từ các nhà chuyên môn xem mức độ của trẻ ra sao? Ngôn ngữ nhận thức của trẻ như thế nào? trẻ có ngôn ngữ nói không? Có giao tiếp bằng lời được không? Trẻ có hành vi bất thường nào không?... Trên cơ sở đó giáo viên tiến hành đánh giá mức độ giao tiếp hiện tại của trẻ?

Đứng thứ ba là thực hiện biện pháp “*Tạo cơ hội cho trẻ giao lưu, tiếp xúc với cộng đồng để trẻ tự tin trong giao tiếp*” với ĐTB=2.51. Thực tế, ý kiến cho rằng, trẻ rối loạn phổ tự kỷ không thích tham gia chơi cùng các bạn, chỉ làm theo ý thích riêng của bản thân mình, GV phải khéo léo tạo ra các tình huống có vấn đề để kích thích trẻ tham gia giao tiếp. Chẳng hạn khi đến lớp, gặp cô trẻ rối loạn phổ tự kỷ không nói Con chào cô mà cô thường phải khởi xướng cuộc giao tiếp trước Cô chào con! thì sau đó trẻ rối loạn phổ tự kỷ mới nói

Con chào cô. Khi trẻ muốn một đồ vật gì thì không đưa ngay cho trẻ mà yêu cầu trẻ nói Con xin cô! Sau đó giáo viên mới đưa cho.

Biện pháp đứng thứ tư là “*Luyện giao tiếp cho trẻ thông qua tranh ảnh*” với ĐTB=2.40. Qua ý kiến GV cho rằng trẻ rối loạn phổ tự kỷ có khả năng “chụp hình” rất tốt nên khi bắt đầu tiến hành giao tiếp, giáo viên sử dụng hệ thống thẻ tranh để giúp trẻ giao tiếp. Khi sử dụng thẻ tranh để dạy giúp trẻ nhớ lâu hơn. Bên cạnh đó, có một số tiêu chí ít được thực hiện như: “*Xây dựng kế hoạch phát triển KNGT để dạy cho trẻ; Tổ chức cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ chơi theo các góc chơi; Tạo ra các tình huống có vấn đề hằng ngày nhằm kích thích trẻ giao tiếp; Thiết lập mối quan hệ gần gũi, thân mật giữa cô giáo và các trẻ khác với trẻ rối loạn phổ tự kỷ; Tìm hiểu thông tin về trẻ, đánh giá khả năng giao tiếp của trẻ*”.

Qua trao đổi với GV cho thấy, trẻ rối loạn phổ tự kỷ thường hay chơi một mình, không thích giao tiếp với cô giáo và các bạn. Một số trẻ không có nhu cầu giao tiếp, chỉ khi trẻ muốn ăn, muốn uống hoặc muốn chơi thì mới giao tiếp với cô và các bạn. Cách mà trẻ giao tiếp với cô giáo và các bạn là kéo tay cô và bạn chỉ vào đồ vật mà trẻ muốn, nhờ lấy hộ. Một số trẻ biết nói nhưng không dùng lời nói để giao tiếp. Trong hoạt động hằng ngày trẻ thường chơi, làm theo ý thích riêng của mình. Một số đồ vật mà trẻ thường thích là chơi ô tô, con quay, lắp ghép, bóc tem sản phẩm, cầm đồ vật trên tay,... Do vậy, khi xây dựng kế hoạch phát triển KNGT để dạy cho trẻ; Tổ chức cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ chơi theo các góc chơi hay tạo ra các tình huống có vấn đề hằng ngày nhằm kích thích trẻ giao tiếp,... GV cần hiểu về đặc điểm trẻ rối loạn phổ tự kỷ, cũng như có kỹ năng thiết kế các hoạt động giáo dục, tương tác cho trẻ, kiên trì và nhẫn nại với biểu hiện thu mình.

Tóm lại, các biện pháp mà giáo viên đã sử dụng trong quá trình chăm sóc, giáo dục trẻ hằng ngày cho thấy: Về cơ bản, GV đã nhận thức được tầm quan trọng của việc phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ, đồng thời giáo viên cũng đã cố gắng lựa chọn và áp dụng một số cách để phát triển KNGT cho trẻ. Tuy nhiên, trong quá trình áp dụng các cách này còn chưa linh hoạt và chưa hiểu hết ý nghĩa của hoạt động này đối với trẻ rối loạn phổ tự kỷ, chưa phối hợp nhịp nhàng đồng bộ với nhau. Khi sử dụng còn đơn điệu, rời rạc, thiếu hệ thống. Do vậy, để phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ rất cần GV sử dụng đồng bộ các cách làm, để trẻ có thể phát triển, mở rộng được vốn từ, giao tiếp được với cô giáo và các bạn, học được kiến thức văn hóa để trở thành những con người trong xã hội giống như các trẻ khác.

2.3. Đề xuất biện pháp phát triển kỹ năng giao tiếp cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi ở trường mầm non hòa nhập

2.3.1. Biện pháp 1: Xây dựng môi trường kích thích giao tiếp thông qua hoạt động vui chơi

Mục đích, ý nghĩa của biện pháp: Xây dựng môi trường kích thích giao tiếp thông qua hoạt động vui chơi góp phần giúp trẻ có môi trường phát triển của trẻ rối loạn phổ tự kỷ, học hỏi kỹ năng từ các bạn khác trong cách sử dụng ngôn ngữ, giúp trẻ hiểu và giải quyết những tình huống giao tiếp xã hội thông qua trò chơi.

Nội dung biện pháp: Hoạt động vui chơi ở trường mầm non được thiết kế dựa vào kế hoạch theo chủ đề của lứa tuổi đó, tuổi mẫu giáo có 10 - 11 chủ đề. Các trò chơi thường được tổ chức ở trong hoạt động vui chơi tuổi mẫu giáo: Trò chơi đóng vai, trò chơi đóng kịch, trò chơi xây dựng – lắp ghép, trò chơi học tập, trò chơi vận động, trò chơi dân gian,... Hoạt động vui chơi được tiến hành ở các góc chơi: góc xây dựng, góc nghệ thuật, góc nghề nghiệp, góc học tập,... và các góc chơi được đặt tên theo chủ đề chương trình học của thành đó.

Cách thức thực hiện: Xây dựng chủ đề chơi dựa vào chủ đề tháng của trường mầm non. Trang trí các góc chơi phù hợp và đặt tên cho các góc chơi.

Giáo viên giới thiệu các góc chơi, đặt những câu hỏi gợi ý để cho trẻ hiểu được vai chơi của mình, đặc biệt đối với trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi trong nhóm chơi thì giáo viên nên phân công một bạn hỗ trợ trẻ trong lúc chơi.

Một là, giáo viên chuẩn bị các góc chơi và để trẻ tự do lựa chọn theo ý thích và tự kiểm soát hoạt động chơi của mình, giáo viên đóng vai trò quan sát và hỗ trợ khi cần thiết nhất; Hai là trẻ chơi có sự hướng dẫn của giáo viên theo cá nhân, nhóm hoặc hoạt động tập thể lớn, chơi theo gợi ý kế hoạch của giáo viên, giáo viên đóng vai trò hướng dẫn, giải thích rõ ràng cách chơi, tạo cơ hội chơi cho trẻ và cùng tham gia vào hoạt động chơi với trẻ.

Đối với trò chơi đóng vai: Giáo viên chuẩn bị các đồ dùng hóa trang nhân vật chơi, dụng cụ chơi. Giáo viên theo dõi tiến trình trò chơi, chú ý xem trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi có tham gia tích cực cùng các bạn không và gợi ý giúp trẻ tham gia vào các mối quan hệ chơi, giúp trẻ hỗ trợ hợp tác với nhau để có nội dung chơi phong phú hơn.

Giáo viên đặt câu hỏi cho trẻ, hướng trẻ vào chủ đề chơi, giúp trẻ vận dụng nhớ lại những kinh nghiệm trong cuộc sống hằng ngày của trẻ.

Đối với trò chơi đóng kịch: Là trò chơi phân vai theo tác phẩm văn học – kịch bản phỏng theo các câu chuyện, các vai chơi là những nhân vật trong câu chuyện. Trong quá trình chơi trẻ phản ánh lại tính cách hành động, mối quan hệ xã hội của những nhân vật trong truyện thông qua cử chỉ điệu bộ, nét mặt, giọng nói. Giáo viên cần hỗ trợ giúp trẻ thuộc lời thoại nhân vật qua các giờ học cá nhân hoặc giờ học làm quen văn học. Thông qua trò chơi này sẽ giúp phát triển KNGT rất tốt, rèn luyện cách thể hiện cử chỉ điệu bộ, cảm xúc, nét mặt, giọng nói,... đúng tình huống.

Đối với trò chơi học tập: Là trò chơi rèn luyện và phát triển các giác quan, so sánh, phân tích, tổng hợp, tư duy ngôn ngữ như: tìm số, tìm hình giống nhau, tìm điểm khác nhau, tìm các đồ vật theo hình dạng giáo viên yêu cầu, phân loại nhóm đồ vật, con vật,... qua các trò chơi cũng góp phần rèn cho trẻ tập trung chú ý, kiên nhẫn chờ đợi và bắt chước - luân phiên. Trò chơi học tập cũng được sử dụng 1 phần trong giờ học, là phương pháp tiến hành hoạt động học có chủ đích và sẽ được nói đến nhiều hơn trong phần biện pháp xây dựng kế hoạch giáo dục KNGT cho từng cá nhân trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi.

Thông qua trò chơi học tập phát huy tính tích cực trong suy nghĩ, quan sát, chú ý của trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi, phát triển ngôn ngữ trong quá trình chơi, trẻ phải chú ý lắng nghe hướng dẫn yêu cầu của giáo viên và thực hiện theo hoặc trả lời câu hỏi.

Điều kiện thực hiện: Để phát huy được ý nghĩa cũng như tác dụng của biện pháp này trong việc phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi thì điều quan trọng nhất là sự quan tâm của giáo viên, quan sát từng nhiệm vụ, hoạt động chơi của trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi thấy được mặt yếu kém của trẻ, đưa ra những hỗ trợ phù hợp theo kế hoạch mục tiêu dự trù đã được chuẩn bị từ trước cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi khi tổ chức hoạt động vui chơi cho các trẻ trong lớp hòa nhập.

Theo từng khả năng của trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi, giáo viên cần bố trí các góc chơi và bạn chơi hỗ trợ cho trẻ.

2.3.2. Biện pháp 2: Sử dụng hình thức giao tiếp tổng thể

Mục đích, ý nghĩa của biện pháp: Giao tiếp tổng thể tạo ra nhiều cách diễn đạt và huy động tất cả các giác quan của trẻ vào quá trình giao tiếp. Trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi và đối tượng giao tiếp có thể sử dụng nhiều hình thức giao tiếp khác nhau: ký hiệu, hình ảnh, cử chỉ điệu bộ, nét mặt,... là những hình thức giao tiếp có ngôn ngữ và phi ngôn ngữ, trẻ có thể kết hợp cùng một lúc các hình thức này để truyền đạt hoặc tiếp nhận thông tin từ đối tượng giao tiếp một cách dễ dàng hơn. Trẻ phát triển được khả năng hiểu và sử dụng ngôn ngữ cho các tình huống giao tiếp với giáo viên và bạn bè.

Nội dung biện pháp: Sử dụng các phương tiện hình thức giao tiếp khác nhau như: lời nói, cử chỉ, tranh ảnh, nét mặt, ký hiệu,... để giao tiếp với trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi, giúp trẻ hiểu và thực hiện được các chức năng trong giao tiếp như: gây chú ý, hỏi hoặc yêu cầu, từ chối, hỏi thông tin, đưa ra nhận xét, nhận định, thể hiện tình cảm, thực hiện các phép xã giao trong xã hội,... bằng cách giao tiếp tổng thể.

Cách thức thực hiện: Trong các hoạt động tại trường mầm non, giáo viên cần sử dụng và khuyến khích các bạn cùng lớp sử dụng giao tiếp tổng thể với trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi bằng cách kết hợp lời nói, cử chỉ điệu bộ, ký hiệu, nét mặt, hành động,... Tùy thuộc vào các tình huống khác nhau mà áp dụng theo các cách như:

Kết hợp lời nói với hành động: khi nói giáo viên thực hiện kèm hành động hướng dẫn như: chỉ tay, cầm tay trẻ hướng dẫn, làm mẫu,... phù hợp với nội dung cần truyền đạt đến trẻ.

Ví dụ: khi yêu cầu trẻ thực hiện hoạt động làm hoa tặng mẹ nhân Ngày Phụ nữ Quốc tế 8/3, giáo viên sử dụng lời nói hướng dẫn kèm hành động làm mẫu.

Kết hợp lời nói với cử chỉ điệu bộ, nét mặt: Giáo viên kết hợp cử chỉ điệu bộ với lời nói để mô phỏng các tình huống muốn diễn đạt cho trẻ hiểu. Ví dụ: Khi giáo viên nhận thấy trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi mệt nhưng khi hỏi chuyện trẻ không hiểu, cô có thể hỏi “con có bị đau bụng không?” kèm động tác xoa bụng nét mặt nhăn lại.

Kết hợp lời nói với tranh ảnh: trong một số tình huống hàng ngày giáo viên có thể vừa nói vừa chỉ vào tranh, có thể là các bức tranh hướng dẫn hoạt động hoặc nhắc nhở trẻ thực hiện hoạt động tiếp theo trong ngày giáo viên dùng thời gian biểu bằng hình ảnh. Ví dụ: khi hướng dẫn một kỹ năng mới thì giáo viên kết hợp với hình ảnh các hoạt động của kỹ năng đó theo trình tự, như: chuẩn bị cho giờ ăn, các trẻ cần rửa tay và dọn bàn ăn,... hoặc hệ thống tranh nhắc nhở các hoạt động: ngồi vòng tròn, học nhóm, đưa tay phát biểu,...

Kết hợp lời nói với ký hiệu, biểu tượng: giáo viên có thể dùng một số ký hiệu hoặc các biểu tượng hàng ngày trong cuộc sống để chơi và giao tiếp với trẻ, việc sử dụng các ký hiệu trong lớp học giúp trẻ hiểu các hướng dẫn của giáo viên và trẻ cũng thấy tự tin hơn trong các hoạt động. Ví dụ: “Xếp hàng nào” giáo viên kết hợp việc đưa tay thẳng ra trước mặt mình, hoặc “xếp vòng tròn nào” giáo viên dùng tay vẽ ký hiệu vòng tròn,...

Tổ chức cho trẻ tập giao tiếp dưới nhiều hình thức khác nhau: tiết cá nhân, trò chơi học tập, trò chơi tập thể, vận động,... Tập cho trẻ tiếp xúc giao tiếp với mọi người: 1-2 bạn trong lớp, bác bảo vệ, các giáo viên, nhân viên khác trong trường.

Để trẻ rời loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi hiểu biết nhiều hình thức giao tiếp tổng thể, cũng như tăng vốn từ, khả năng nghe hiểu và sử dụng ngôn ngữ, giáo viên lớp hòa nhập cũng có thể tổ chức nhiều hoạt động chơi tập thể trong các giờ hoạt động cũng cố bài học: đoán hành động của bạn, dùng hành động diễn tả để bạn đoán được từ...

Điều kiện thực hiện: Trẻ rời loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi ít chủ động giao tiếp với người khác bởi vốn từ và khả năng hiểu ngôn ngữ còn hạn chế. Ngoài ra, trẻ rời loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi cũng còn kém chú ý nên sẽ rất khó nhớ những biểu tượng, ký hiệu trừu tượng, vì vậy cần phải lưu ý lựa chọn hình thức, phương tiện giao tiếp tổng thể phù hợp với trẻ.

Giáo viên cần sử dụng các mô hình, tranh ảnh để hỗ trợ quá trình ghi nhớ, tái hiện thông tin trên não trẻ. Do đó, giáo viên lớp hòa nhập cần có kế hoạch chuẩn bị các phương tiện cần thiết.

Huy động sự tham gia của các giác quan trong cơ thể trẻ, hướng dẫn trẻ kết hợp lời nói, tranh ảnh, cử chỉ, nét mặt, ký hiệu,... trong quá trình giao tiếp với người khác.

2.3.3. Biện pháp 3: Xây dựng “Vòng tay bạn bè” nhằm hỗ trợ phát triển KNGT cho trẻ rời loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi ở trường mầm non hòa nhập

Mục đích, ý nghĩa của biện pháp

Xây dựng tình bạn, kết nối bạn bè cho trẻ rời loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi trong trường mầm non hòa nhập là hình thành các mối quan hệ giữa trẻ với các bạn trong lớp, và các bạn khác trong trường đồng trang lứa với trẻ, tạo một môi trường học tập hòa nhập thân thiện. Giúp trẻ có cơ hội tương tác, giao tiếp với các bạn, tạo điều kiện cho trẻ vui chơi hòa đồng trong những sinh hoạt chung của lớp, của trường. Bạn bè sẽ giúp xóa đi những mặc cảm, trẻ cảm thấy được yêu thương, được các bạn quan tâm giúp đỡ, quý mến sẽ giúp trẻ tự tin hơn trong giao tiếp.

Nội dung biện pháp: Bạn bè của trẻ rời loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi là nhóm bạn cùng chơi, cùng học, cùng tham gia các hoạt động của trường lớp hòa nhập. Các trẻ có thể tự kết bạn với nhau hoặc giáo viên định hướng các nhóm bạn. Giáo viên tổ chức các hoạt động nhóm chơi tập thể, tổ chức các nhóm bạn giúp đỡ lẫn nhau, trò chuyện kích thích tính tự nguyện của các trẻ khác,... Giáo viên có thể dùng hình thức “vòng tay bạn bè” trong các hoạt động của trẻ rời loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi trong trường mầm non cụ thể như sau:

Vòng 1: Vòng thân thiện gần gũi là những người bạn thân thiết, sẵn sàng giúp đỡ trẻ mọi lúc, mọi nơi.

Vòng 2: Vòng thân tình là những người bạn thân thường hay chơi chung, thường hay giao tiếp với trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi

Vòng 3: Vòng những người cùng tham gia là những bạn bè cũng tham gia giúp đỡ trẻ trong các sinh hoạt hàng ngày tại trường mầm non.

Vòng 4: Vòng chia sẻ là những người bạn hỗ trợ, giúp đỡ, giao tiếp với trẻ khi cần thiết.

Cách thức thực hiện: Giáo viên tổ chức nhiều hoạt động, tạo tình huống kích thích trẻ tham gia cùng với các bạn trong lớp. Khi trẻ chơi với các bạn, được các bạn hỗ trợ giúp đỡ trẻ sẽ vui và hứng thú hơn trong khi tương tác với bạn bè.

Giáo viên giải thích ý nghĩa của mối quan hệ bạn bè cho các trẻ trong lớp và khuyến khích các trẻ chọn cho mình những người bạn. Tổ chức trò chơi, hoạt động kết bạn. Ví dụ: cho các trẻ dán hình người bạn mình thích, mình hay chơi chung, hay nói chuyện, hay giúp đỡ vào các hình tròn bạn bè của mình,...

Giáo viên tạo ra những tình huống có vấn đề hàng ngày và khuyến khích trẻ phát biểu ý kiến, giải quyết vấn đề hoặc tổ chức các trò chơi thi đua nhóm, trong nhóm các bạn phải giúp đỡ nhau để hoàn thành nhiệm vụ, trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi được các bạn quan tâm nhắc nhở sẽ rèn luyện được nhiều hơn về kỹ năng chú ý và bắt chước.

Điều kiện thực hiện: Việc giáo dục KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi không chỉ có sự tham gia của giáo viên, các chuyên gia hỗ trợ mà còn có các bạn bè trong lớp, các bạn đồng trang lứa trong trường của trẻ và cụ thể hơn là một nhóm trẻ thân thiết với trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi.

2.3.4. Biện pháp 4: Phối hợp giữa gia đình và nhà trường trong quá trình giáo dục KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi

Mục đích, ý nghĩa của biện pháp: Phối hợp giữa nhà trường với gia đình trong chăm sóc – giáo dục trẻ có ý nghĩa hết sức quan trọng nhằm thực hiện có hiệu quả mục tiêu giáo dục mầm non “giúp trẻ em phát triển về thể chất, tình cảm, trí tuệ, thẩm mỹ, hình thành những yếu tố đầu tiên của nhân cách, chuẩn bị cho trẻ vào lớp 1”. Do vậy, phối hợp giữa gia đình và nhà trường trong quá trình giáo dục KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi để thực hiện phối hợp giữa gia đình và nhà trường trong quá trình giáo dục KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi trẻ đạt hiệu quả.

Nội dung biện pháp: Nhằm tạo điều kiện phối hợp chặt chẽ các biện pháp giáo dục KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi ở trường và tại gia đình. Cha mẹ và những người thân trong gia đình là những người thương yêu, đồng cảm, gần gũi, gắn bó với trẻ nhất. Họ là những người có trách nhiệm theo suốt cuộc đời đối với hành trình phát triển và sự tiến bộ của trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi. Ở gia đình nơi thân thuộc, trẻ có sự tự tin và nhiều cơ hội phát triển giao tiếp nếu có các biện pháp hỗ trợ hiệu quả. Vì vậy, mối liên hệ chặt chẽ giữa nhà trường và gia đình là rất cần thiết.

Giáo viên, BGH nhà trường hỗ trợ giúp đỡ cha mẹ trẻ có những kiến thức và KNGT với con bằng các hình thức như: cung cấp thông tin qua tài liệu, giới thiệu các sách về giao tiếp với trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi, giải thích nội dung tài liệu; tổ chức các buổi tọa đàm

thảo luận cho các cha mẹ có con đang học hòa nhập tại trường; hướng dẫn kỹ năng thông qua băng hình, làm mẫu,... Đặc biệt giáo viên có thể hướng dẫn cha mẹ trẻ đánh giá khả năng giao tiếp của trẻ để thấy những mặt còn yếu kém trong giao tiếp của trẻ, nhằm tập trung vào những nội dung chính cần thiết để giáo dục cho con. Hướng dẫn cha mẹ trẻ lập kế hoạch hoặc hướng dẫn các bài tập trò chơi kích thích giao tiếp cho trẻ tại nhà.

Cách thức thực hiện: Giáo viên trao đổi với cha mẹ trẻ về tình trạng, khả năng giao tiếp hiện tại của trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi, giáo viên giải thích cho cha mẹ trẻ thấy rõ nhiệm vụ của mình trong quá trình giáo dục KNGT cho trẻ. Phụ huynh phải thường xuyên trao đổi với giáo viên để hỗ trợ cho việc lập kế hoạch giáo dục KNGT cho trẻ cách tốt nhất như:

Kế hoạch giáo dục KNGT cho trẻ như thế nào trong sinh hoạt hàng ngày của gia đình. Giáo viên hỗ trợ rõ ràng cho phụ huynh về chương trình học tại trường, hỗ trợ các bài tập KNGT cụ thể.

Các thành viên trong gia đình sẽ có nhiệm vụ hỗ trợ như thế nào? Các thành viên trong gia đình chia sẻ những hiểu biết của mình về khả năng giao tiếp của trẻ và cách thức đã thực hiện tại nhà để giao tiếp với trẻ cho giáo viên biết. Tổ chức môi trường giao tiếp tại gia đình như thế nào: góc học tập, góc vui chơi, đồ dùng, đồ chơi của trẻ,... Tổ chức câu lạc bộ, nhóm cha mẹ có con học hòa nhập tại trường để các cha mẹ và giáo viên cùng chia sẻ những thông tin, phương pháp hỗ trợ cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi ở trường và gia đình.

Điều kiện thực hiện: Cha mẹ phải nhận thức rằng, mình là lực lượng quan trọng nhất trong quá trình giáo dục trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi.

Tạo môi trường thân thiện giữa giáo viên, trẻ và bạn bè: xây dựng vòng tay bạn bè. Tạo môi trường cho trẻ giao tiếp với các bạn và nhận được sự quan tâm hỗ trợ từ các bạn.

Tạo ra các tình huống có vấn đề để kích thích khả năng giao tiếp, ứng biến của trẻ trong các hoạt động sinh hoạt hàng ngày bằng biện pháp kiến tạo môi trường giao tiếp qua các hoạt động tập thể.

Tạo môi trường giao lưu rộng lớn hơn ngoài lớp học để trẻ tự tin tạo các mối quan hệ. Khuyến khích trẻ làm quen chào hỏi các nhân viên, giáo viên khác trong trường.

3. KẾT LUẬN

Rối loạn phổ tự kỷ là một dạng khuyết tật xuất hiện trước 3 tuổi, với những biểu hiện: khả năng ngôn ngữ nói hạn chế, khả năng tư duy trừu tượng kém, có hành vi rập khuôn định hình, thường lặp đi lặp lại thói quen hàng ngày, khó khăn trong tương tác xã hội.

Phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 là nhiệm vụ quan trọng của nhà trường và gia đình. Trong phạm vi nghiên cứu, bài viết tập trung vào đề xuất các biện pháp nhằm nâng cao hiệu quả phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi trong môi trường hoà nhập. Mỗi biện pháp được trình bày theo cấu trúc từ mục tiêu, nội dung, cách thức và điều kiện thực hiện. Thực hiện tốt các biện pháp phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi trong môi trường hoà nhập sẽ thúc đẩy quá trình phát triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5. Các biện pháp tác giả đưa ra hi vọng sẽ góp phần nâng cao hiệu quả phát

triển KNGT cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi ở trường mầm non hoà nhập. Để giúp trẻ rối loạn phổ tự kỷ 4-5 tuổi phát triển KNGT, rất cần các biện pháp tác động của giáo viên phù hợp và bên cạnh đó cần có sự phối hợp đồng bộ của gia đình – nhà trường – xã hội.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hoàng Anh (2004), *Giáo trình Tâm lý học giao tiếp*, Nxb Đại học Sư phạm, Hà Nội.
2. Vũ Thị Bích Hạnh (2007), *Trẻ Tự kỷ - Phát hiện sớm và can thiệp sớm*, Nxb Y học, Hà Nội.
3. Phạm Thị Hằng, Mai Thị Thu Hằng, Nguyễn Thị Hải Hà, Nguyễn Thị Tú Anh (2019), Thực trạng khó khăn trong giao tiếp ở trẻ phổ tự kỷ 3-4 tuổi, ISSN: 1859-2171, *TNU Journal of Science and Technology*, số 197(04), tr.107-112.
4. Nguyễn Thị Thanh (2013), Đánh giá trẻ RLPTK 4 - 5 tuổi, *Tạp chí Thiết bị giáo dục*, số 90, tr.10-14.
5. Trần Thị Lệ Thu (2010), *Đại cương Can thiệp sớm cho trẻ khuyết tật trí tuệ*, Nxb Đại học Quốc gia, Hà Nội.
6. Nguyễn Thị Hoàng Yến (2012), *Tự kỷ - Những vấn đề lý luận và thực tiễn*, Nxb Đại học Sư phạm, Hà Nội.

DEVELOPING COMMUNICATION SKILLS FOR 4-5 YEAR OLD CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER AT INCLUSIVE KINDERGARTEN

Summary: *Autism is a type of disability caused by a disorder of the nervous system that affects brain activity. The biggest difficulty for children in daily life is poor communication and interaction, delayed speech, and stereotyped and stereotyped behavior. In which, communication plays an indispensable important role and is a condition for the existence of each individual and of human society. Therefore, studying measures to develop communication skills for children with autism spectrum disorder aged 4-5 in an integrated environment is an important issue that needs attention.*

Keywords: *measures, inclusive education, communication, communication skills, children with autism spectrum disorder 4-5.*